

UNGVÁRY BOTOND DÉNES A méhmagzat jogai¹

Bevezetés

A hatályos Polgári Törvénykönyv (1959. évi IV. törvény, a továbbiakban: Ptk.) a személyekről szóló Második Részének 1. címe foglalkozik az ember jogalanyként való polgárjogi elismerésével. A jogképességről szóló I. fejezet minden embert jogképesnek tekint – életkortól, nemtől, nemzetiségtől és egyéb tulajdonságoktól, jellemzőktől függetlenül – a születésétől fogva.²

A magzat jogképességét a magyar magánjog nem ismeri el. Úgynevezett feltételes jogképességet tulajdonít csupán neki.³ Ez annyit tesz, hogy az embert élve születése esetén fogamzásának időpontjáig visszamenőlegesen jogképesnek kell tekinteni.⁴ ⁵ A fogamzás időpontjának egy megdönthető vélelem alapján a születéstől visszafelé számított háromszázadik napot kell tekinteni.⁶

Az élve születéshez kötött jogképességnek nem feltétele az életképesség és az sem, hogy az újszülött ember meghatározott ideig életben maradjon. Az élveszületés orvosi szakkérdés, ezért az annak tényét érintő vita igazságügyi orvosszakértői vélemény alapján dönthető el.⁷

A gyakorlatban a méhmagzat feltételes jogképessége az öröklési jog területén merül fel. Az örökhagyó gyermekének törvényes öröklése nemcsak akkor nyílik meg, ha az örökhagyó halálakor életben van, hanem örököl akkor is, ha az örökhagyó halálakor már mint méhmagzat megfogant.⁸

A születésnek tehát kifejezetten jelentős joghatása van, amennyiben az élve születés ténye váltja ki a feltételes jogképesség feltétlen jogképességgé válását.

Felmerül azonban a kérdés, hogy a méhmagzat feltételes jogképessége tartalmaz-e többet a fent említett gyakorlatban alkalmazott öröklési jogi szabálynál?

Ptk. 9. § „A jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg.” Tehát a törvény maga nem korlátozza a jogképesség visszamenőlegességét öröklési jogi jogkövetkezményekre. A többi következményről viszont a források többsége hallgat.

A készülőben lévő új Polgári Törvénykönyv Magyar Közlönyben megjelent koncepciója a következő határozott állítást teszi a kérdéssel kapcsolatban:

„I. Az ember, mint jogonalany

¹ Konzulens: ifj. Lomici Zoltán

² Ptk. 8. és 9. §

³ Ld.: Complex Jogtár: Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. CompLex Kiadó Kft., 2012.12.10-i állapot: a 9. §-hoz fűzött magyarázat 2. és 3. bekezdése

⁴ Ptk. 9. §

⁵ Az élve születést igazoló „Adatlap a születési eseményről” című dokumentumot lásd az 1. Mellékletben

⁶ Ptk. 9.

⁷ Ld.: Complex Jogtár: Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. CompLex Kiadó Kft., 2012.12.10-i állapot: a 9. §-hoz fűzött magyarázat 1. bekezdése

⁸ Ld.: Complex Jogtár: Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. CompLex Kiadó Kft., 2012.12.10-i állapot: a 9. §-hoz fűzött magyarázat 3. bekezdés

Az emberre mint jogalanyra vonatkozó szabályozással kapcsolatban lényeges változtatásra nincs szükség. A méhmagzat jogképességére vonatkozó szabályozás változtatást nem igényel, azonban egyértelművé kell tenni, hogy a **méhmagzat jogképessége, mind a személyhez fűződő, mind a vagyoni jogokra kiterjed**; ezek a jogok a keletkezésükre visszaható hatállyal jönnek létre...

„[...] A Ptk. szerint a **méhmagzat jogképessége általános, de feltételes. Jogképessége bármely jogra vagy kötelezettségre kiterjed, mind a személyhez fűződő jogokra, mind a vagyoni (öröklési, kártérítési, ajándékozási stb.) jogokra és kötelezettségekre.**”⁹

A kérdéssel Jobbágyi Gábor is csatlakozik ehhez az állásponthoz „A méhmagzat életjoga” című könyvében: „A hagyományos felfogás szerint a méhmagzat jogképessége élve születéséig általános, egyenlő és feltételes.”¹⁰ Később ezt a nézetet annyiban pontosítja, hogy „a méhmagzat jogállását, jogképességét az alábbiakban határozhatjuk meg: A méhmagzat alakulóban lévő emberi személy, kinek jogképessége általános, egyenlő és ideiglenes.”¹¹

Valóban így van ez? Minden személyhez fűződő jogot és minden vagyoni jogot elismer visszamenőlegesen a jog? Hogyan lehetséges ez? Számos jog visszamenőleges elismerése teljesen értelmetlen és funkciótlan. Például: miért ismernénk el a magzat véleménynyilvánítási szabadságát, ha fizikailag képtelenség, hogy éljen ezzel a joggal?

Dolgozatomban ennek a kérdésnek eredek utána. A feltételes jogképesség alkotmányjogi, majd polgárjogi alapjait megvizsgálva, a születés természetrajzát és a születés pillanatában a jog hálójába tehetetlenül belepottyánó ember jogi helyzetét elemezve próbálom felkutatni azokat a jogosultságokat és jogviszonyokat, amelyek a születés pillanatában a fogantatási idő vétele¹² alapján a születéstől visszafelé számított háromszázadik naptól létezőnek tekintendők.

A megfelelő jogcsoportok és jogosultságok vizsgálata után megpróbálok egy általános érvényű szempontrendszert felállítani arra, hogy hogyan lehet megállapítani egy jogról, hogy a feltételes jogképesség tartalmába beletartozik-e?

1. Alapjogi elemzés

1.1. Az alapjogokról általában

1.1.1. Az alapjog fogalma

⁹ Ld.: Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. Magyar Közlöny 15. sz. II. kötet Budapest, 2002. január 31. 18-19. o.

¹⁰ Ld.: JOBBÁGYI Gábor [1]: *A méhmagzat életjoga*. Szent István Társulat - Az apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1997. 207. o.

¹¹ Ld.: JOBBÁGYI Gábor [1]: i. m. 209. o.

¹² Megjegyzés: A **T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.)** azonos módon szabályozza a feltételes jogképesség intézményét. A fogantatási idő vétele továbbra is háromszáz nap marad.

Az alapjog alkotmányjogi fogalom. Azokat, a jogszabályi hierarchia csúcsán, alkotmányos szinten elismert jogokat foglalja magába, amelyeknek a modern jog kiemelt fontosságot tulajdonít.

Más néven emberi jogoknak is nevezzük őket. Ez a kifejezés azoknak a nemzetközi deklarációknak a nyelvezetéből származik, amelyek az alapjogok katalógusának kialakulásában a legfontosabb mérföldkövek voltak.

Ezek közül az egyik legjelentősebb az 1948-ban elfogadott híres ENSZ nyilatkozat, az „Emberi jogok egyetemes nyilatkozata,” amely az „emberi jogok és alapvető szabadságok” kifejezéseket használja ebben a fogalomkörben.¹³ A szabadságok és az emberi jogok közötti különbség abban ragadható meg, hogy a szabadságoknak minden állami beavatkozástól mentesnek kell lenniük, az emberi jogok viszont állami beavatkozást igényelnek érvényesülésükhöz.¹⁴

1.1.2. Az alapjogok forrásai

Az alapjogi jogforrások első csoportja a már fentebb említett nemzetközi deklarációk. Legtöbbjük nem közvetlen hatályú. Kiemelt fontosságukat az adja, hogy tulajdonképpen az alapjogi jogforrások forrásai. Elég csak utalni a világtörténelem nagy nyilatkozataira és egyezményeire, hogy belássuk, a nemzetállami jogrendszerek evolúciójában a nemzetközi egyezmények aláírása – vagy éppen aláíratása – a katalizátor.

Néhány a legfontosabbak közül: az „Emberi jogok egyetemes nyilatkozata” (1948), a „Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya” (1966), a „Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya” (1966), „Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről” szóló római egyezmény (1950), az „Európai Szociális Charta”, az „Európai Unió Alapjogi Chartája.”¹⁵

A magyar jogrendszerben az alapjogok elsődleges forrása az Alaptörvény, azon belül is kiemelten a „Szabadság és felelősség” című fejezet. E fejezet I. cikk (1) és (2) bekezdései deklarálják:

„Az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.” „Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.”

Az alapjogokat törvényi szinten kell, illetve lehet szabályozni.¹⁶ Az Alaptörvény egyes alapjogokat azzal is védeni igyekszik, hogy szabályozásukat minél szélesebb társadalmi konszenzushoz köti, azaz csak sarkalatos törvényben engedi azokat szabályozni. Érdekes módon ez az élethez és az emberi méltósághoz való jogra nem igaz, míg a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság kapcsán az egyházakról szóló törvény elfogadását kétharmados parlamenti többséghez köti.^{17 18}

¹³ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok – Alkotmánytan* II. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 33. o.

¹⁴ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 33-35. o.

¹⁵ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 40-41. o.

¹⁶ Alaptörvény I. cikk (3)

¹⁷ Alaptörvény VII. cikk (3)

¹⁸ Ez elgondolkodtató hanyagságnak tűnik egy keresztény értékrendet hirdető alkotmányozó pártszövetség és általában a keresztény etika talaján felnőtt magyar politikai kultúra gyakorlatában.

Az Alkotmánybíróságnak hála természetesen jóval árnyaltabb az alapjogok jogi szabályozása. Nem kell minden részletszabályt törvényben, különösen nem sarkalatos törvényben szabályozni. Adott esetben alacsonyabb szinten is megállhatnak alapjogi garanciákat érintő rendelkezések.¹⁹

Az Alkotmánybíróság határozatai nem csak a jogalkotással kapcsolatban jelentősek. Alapjogi jogforrások is, hiszen az alapjogok védelme és az Alaptörvény normáinak részletes értelmezése egyaránt feladata az Alkotmánybíróságnak.

Külön szót kell ejtenünk a Polgári Törvénykönyvről (1959. évi IV. törvény), valamint a jelenleg még csak tervezet formájában létező leendő Új Polgári Törvénykönyvről. Az Alaptörvény rendelkezéseire felépített jogrendszerünk ugyanis lehetővé teszi, hogy jogvitáink tárgyalásánál ne közvetlenül az Alaptörvényben megfogalmazott, nehezen értelmezhető absztrakt normákra kelljen hivatkoznunk, hanem alacsonyabb szintű, konkrétabb normák alkalmazásával is érvényesíthessük jogos érdekeinket. Az alapjogok a jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyvben a személyhez fűződő jogok körében jelennek meg, mint védendő és polgári jogi viszonyokban is érvényesíthető jogosultságok.²⁰

75. § (1) A személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. E jogok a törvény védelme alatt állnak.

76. § A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen az egyenlő bánásmód követelményének megsértése, a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az **emberi méltóság** megsértése.

Az Új Polgári Törvénykönyv tervezetében (a továbbiakban: a Ptk.) a második könyv harmadik része szól a személyiségi jogokról:

2:42. § [A személyiségi jogok általános védelme]

(2) **Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat** mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak.

2:43. § [Nevesített személyiségi jogok]

A személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen

- a) az élet, a testi épség és az egészség megsértése;
- b) a személyes szabadság, a magánélet, a magánlakás megsértése;
- c) a személy hátrányos megkülönböztetése;
- d) a becsület és a jóhírnév megsértése;
- e) a magántitokhoz és a személyes adatok védelméhez való jog megsértése;
- f) a névviseléshez való jog megsértése;
- g) a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog megsértése.

Mindkét esetben a nevesített személyiségi jogok listája csak példálódzó felsorolásnak tekinthető, már csak azért is, mert nem egyenlő terjedelemben kibontott jogosultságokat neveznek meg.²¹ Például a Ptk. 76. § és a Ptk. 2:42. § (2) bekezdése alapján az emberi méltóságból levezethető személyiségi jogok –

¹⁹ Vö.: 4/1993. (II. 12.), 31/2001. (VII. 11.), 1/1999. (II. 24) és 64/1991. (XII. 17.) Alkotmánybírósági határozatok

²⁰ Ld.: Ptk. Második Rész IV. cím VII. fejezet

²¹ A személyes szabadság jogellenes korlátozása, vagy a testi épség sérelme kifejezetten konkrét alapjogsértések, míg az emberi méltóság fogalmát több részjogosultságra bontva tárgyalja az alkotmányjog.

alkotmányjogi fogalommal élve tulajdonképpen alapjogok – mind a polgári jog védelmét élvezik.²²

Az amerikai joggyakorlattól eltérően Magyarországon nem jellemző az Alaptörvényben magas szinten absztrahált alkotmányjogi normákra hivatkozni a jogvitákban. A leggyakoribb hivatkozási alap a Polgári Törvénykönyv idézett VII. fejezete vagy a más ágazati törvényekben hasonlóképpen kikristályosodott alapjogi származású normák sokasága.

1.1.3. Az alapjogok három generációja

Az alapjogok legelterjedtebb csoportosítása a kialakulásuk szerinti kronologikus sorrend. Ennek alapján megkülönböztetjük az első generációs, második generációs és harmadik generációs alapjogokat.²³

Az első generáció a klasszikus alapjogok generációja, a 17-18. században megjelent személyi és politikai szabadságjogok csokra. A szabadságjog elnevezésből már tudhatjuk, hogy az állampolgárok állami befolyással szembeni védelmét szolgáló alapjogokról van szó. Ilyenek az élethez való jog, az emberi méltósághoz való jog, a személyes szabadsághoz való jog.²⁴

A második generációs jogok – a gazdasági, szociális, kulturális jogok – a 19-20. század fordulóján jelentek meg. Ezek esetében az állampolgárok jóléte érdekében beavatkozó állam a legkülönbözőbb szolgáltatásokkal igyekszik elősegíteni az említett alapjogok érvényesülését. Ide tartoznak a betegek jogai és az egészséghez való jog is.²⁵

A 20. század második felében jelent meg az alapjogok utolsó, harmadik generációja: a szolidaritási alapjogok. Például: a gyermekjogok, a fogyatékosok jogai, az egészséges környezethez való jog, a világméretű tájékozódáshoz való jog, a személyes adatok védelme, stb.²⁶

1.2. Az élethez való jog

„Az élethez való jog kitüntetett jelentőségű, abszolút jellegű, korlátozhatatlan, minden más alapjogot megelőző alapjog.”²⁷ Jelentőségét az is mutatja, hogy az alapjogok első generációjához tartozik.

Az Alaptörvény II. cikke is kimondja: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”

Az Alaptörvény idézett rendelkezése az élethez való jog összes aspektusát megmutatja egyetlen mondatba összesűrítve. Az élethez való jog ugyanis, az emberi méltósággal párban állva az alapjogok rendszerének csúcsán helyezkedik el.

²² Ezekről a jogokról bővebben az általános személyiségi jogról szóló 8/1990. (IV. 23.) Alkotmánybírósági határozat értekezik.

²³ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 42-43. o.

²⁴ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 42. o.

²⁵ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 42. o.

²⁶ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 43. o.

²⁷ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 85. o.

Valamelyik korlátozása csak a másik javára, arányos mértékben engedhető meg. Az élethez való jog kapcsán három alkotmányjogi kérdés merült fel, amelyekkel az Alkotmánybíróság a rendszerváltás óta mélyebben foglalkozott:²⁸

1. A halálbüntetés tilalma²⁹
2. A magzati élet védelme³⁰
3. Az eutanázia megengedhetősége³¹

Ebben a dolgozatban ezek közül a kérdések közül csak a magzati élet védelmével fogok foglalkozni, hogy a vizsgált probléma megértéséhez közelebb jussunk.

1.2.1. Az élet kezdete

Néhány orvostudományi ismeretre szükségünk van a fogantatással, terhességgel és születéssel kapcsolatos gondolatok tiszta megértéséhez. Zoltán Imre „Szüléset” című egyetemi tankönyvéből származnak a következő alapvető információk, a könyv „Fejlődéstan” című fejezetéből.

A fogantatás pillanatát pontosan meghatározni nem csak az esemény intimitása miatt nehéz. Biokémiai és élettani folyamatoknál jellemzően időintervallumokban és nem pontos időpontokban kell gondolkodnunk. A megtermékenyítés pillanatát a tudomány az aktus utáni 12 órán belülre teszi. Az orvostudomány a terhesség kezdetét gyakorlati megfontolásból azonban az utolsó rendes havi vérzés első napjától számítja.³² Láthatjuk, hogy már a fogantatás pillanatának megállapítása is kellően összetett kérdés ahhoz, hogy ne tisztázzuk a kérdést.

Ha az anya pontosan meg tudja mondani a fogantatás idejét, akkor természetesen azt kell az orvostudomány szerint a fogantatás időpontjának tekinteni. Ha viszont nem lehet tudni ezt az időpontot, mert olyan aktív nemi életet élt az anya az adott időszakban, akkor az orvostudomány – a joghoz hasonlóan – egy vélelmet állít fel. Ebben az esetben az utolsó rendes havi vérzés első napját tekintik az orvosok a fogantatás időpontjának.

Ennek jelentősége a jogban akkor van, ha a fogantatás jogi vélelmét (vö.: 300 nap visszafelé a születéstől) meg akarja dönteni valaki a bíróság előtt. Ilyenkor az anya nőgyógyászának vagy a szakértőnek, meghallgatott igazságügyi orvosszakértőnek a véleménye az irányadó. Ő pedig eszerint a gyakorlat szerint fog eljárni.

A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvényben a terhesség megszakítását alapesetben a terhesség tizenkettedik hetéig lehet elvégezni.³³ A jogalkotó e határ meghúzásánál valószínűleg abból a szempontból vizsgálta a magzatot, hogy az mennyiben tekinthető emberinek, élőnek, mennyire látható már benne a kibontakozó emberi élet?

²⁸ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 85-108. o.

²⁹ Vö.: az Alkotmánybíróság 23/1990. számú határozata

³⁰ Vö.: az Alkotmánybíróság 64/1991. és 48/1998. számú határozatai

³¹ Vö.: az Alkotmánybíróság 36/2000. és 22/2003. számú határozatai

³² Ld.: ZOLTÁN Imre: *Szüléset*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1978. 59. o.

³³ Mvtv. 6. § (1)

Az orvostudomány szerint a magzat a fejlődésének korai szakaszában, a terhesség 11. és 16. hete között jelentős változásokon megy keresztül. Külső alaki fejlődése nagy vonalakban befejeződik, kialakulnak az egyre érettebbé váló szervek (pl.: vesék, máj), valamint a magzatmozgás³⁴ is egyre erőteljesebbé válik.³⁵

A magzat arca a tizenhetedik hét után már felismerhető, részletes, megjelenik a haj és a szemöldök, illetve a nemi jellegek is.³⁶ A jogalkotó a magzati életet valahol az emberi szervek kifejlődésénél látta megkérdőjelezhetetlenül elkezdődni, nyilvánvalóan az orvostudomány eredményeit alapul véve.

A szülés folyamatára külön kitérni talán felesleges. A magzatvíz elfolyása után az anyaméhből hatalmas erőfeszítések által préseli ki a kismama az újszülöttet. A gyermekkel együtt „világra jön” a méhlepény is. A szülész a sikeres szülést követően elvágja a köldökszinórt és megkezd az újszülött egészségi állapotának felméréséhez szükséges vizsgálatokat. A szüléshez kapcsolódva azonban fontos néhány alapfogalom tisztázása a teljesség kedvéért:

Méhlepény: az anya és a magzat testének szöveteiből alakul ki. Funkciója a magzat anyagcseréjének szabályozása.³⁷

Magzatburok: Kettős falú zsák, amely a méh belső felületét béleli. Benne található a magzat és a magzatvíz. Funkciója elsősorban a magzat védelme és az anyagcsere.³⁸

Magzatvíz: a magzatburokban található folyadék. Szepe elsősorban a köldökszínór és a méhlepény összenyomatásának megakadályozása, valamint a magzat szabad mozgásának biztosítása.³⁹

Köldökszínór: A magzat testének erei a köldökszínór segítségével kapcsolódnak össze a méhlepénnyel. A magzat keringéséhez életfontosságú tartozék.⁴⁰

Ezek közül a későbbiekben a köldökszínórnak lesz jelentősebb szerepe. A szülés pillanatának meghatározásánál.

A biológiai alapok ismertetése után az élet felfogásának jogi alapjaira is vetnünk kell néhány pillantást az alábbiakban.

1.2.2. Az élethez való jog korlátozhatatlansága

„Az élethez való jog és az emberi méltósághoz való jog a maga egységében abszolút jellegű, korlátozhatatlan. A két jog egysége és az ezzel együtt járó korlátozhatatlansága azonban csak olyan helyzetre vonatkozik, amikor az életet és az attól elválaszthatatlan emberi méltóságot mások korlátoznák.”⁴¹

Fontos alkotmányos alapelv, hogy „alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül

³⁴ A magzat izomtevékenysége.

³⁵ Ld.: ZOLTÁN Imre: i. m. 65. o.

³⁶ Ld.: ZOLTÁN Imre: i. m. 65-66. o.

³⁷ Vö.: ZOLTÁN Imre: i. m. 60-65. o.

³⁸ Ld.: ZOLTÁN Imre: i. m. 71. o.

³⁹ Ld.: ZOLTÁN Imre: i. m. 71. o.

⁴⁰ Ld.: ZOLTÁN Imre: i. m. 72. o.

⁴¹ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 101. o.

szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”⁴² Tehát egy alapjog csak egy másik alapjoggal szemben és csak a szükséges és arányos mértékig korlátozható. Az élethez való jog azonban az emberi méltósághoz való jogon kívüli más alapjog javára nem korlátozható és az emberi méltósághoz való joggal való kollízió esetén is csak akkor, ha a két jog egymást korlátozza.

Nem képzelhető el olyan szituáció, ahol a vallásszabadság vagy a gyülekezési jog gyakorlása érdekében emberi életet lehetne kioltani. Az élet alkotmányos érték, amelynek védelmében az állam teljes erejével fellép, ha fenyegetve van.

Felmerül a kérdés, hogy mi a helyzet a várandós nő (a továbbiakban: anya) terhesség miatti haldoklása esetén. Két kell megmentenie az orvosoknak, a magzatot vagy az anyát? A válasz sokkal egyszerűbb a jog szerint, mint gondolnánk: a magzatnak nincs élethez való joga, ezért mindig az anyát kell megmenteni, ha ez lehetséges.⁴³

Hogyan védelmezi az alkotmány mégis a születendő gyermekek életét? Az Alaptörvény II. cikke kimondja, hogy a magzat életét a fogantatástól kezdve állami védelem illeti. A magzati élet tehát alkotmányosan elismert érték, amelynek megóvása az állam objektív életvédelmi kötelezettségei közé tartozik.⁴⁴

A magzatnak tehát nincs élethez való joga, így annak korlátozhatatlanságáról sem beszélhetünk. Az abortusz nem is lenne megengedhető ellenkező esetben.⁴⁵

Olyannyira nem ismeri el a jog az élethez való jogát, hogy a méhmagzat még a gondnoka útján sem indíthat pert anyjának, a terhessége megszakítására irányuló jognyilatkozata érvénytelenségének vagy hatálytalanságának megállapítása iránt.⁴⁶

Vajon megközelíthető másképpen is a kérdés? Nem lenne szükségszerű, hogy az ember élethez való joga magában hordozza az élet szabad elkezdéséhez való jogot, azaz a születéshez való jogot is?

1.2.3. Az élethez való jog, mint „születéshez való jog”

Az élethez való jogot születéshez való jogként értelmezni fogalmilag hibás felvetés, mert a magzatnak nem ismeri el a jog a feltételes jogképeség ideje alatt az élethez való jogát.⁴⁷ Ha pedig nincs élethez való joga a születés előtt, csak a születés után, akkor az élethez való jog nem tartalmazhatja a születéshez való jogot, hiszen az már csak megszületett embereket illethetne meg.

A szakirodalom viszont ismeri „az egészségesen születés jogának” (Czeizel Endrétől származó kifejezés) fogalmát. Ez a jog az élethez való jogtól teljesen függetlenül létező, kizárólag mint a méhmagzatot megillető jog fogható fel, s gyógyításra való jogot jelent.⁴⁸

⁴² Alaptörvény I. cikk (3)

⁴³ Ld.: Az Alkotmánybíróság 64/1991. számú határozata

⁴⁴ Ld.: Az Alkotmánybíróság 48/1998. számú határozata

⁴⁵ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 93. o.

⁴⁶ Ld.: Complex Jogtár: Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. CompLex Kiadó Kft., 2012.12.10-i állapot: BH1998.372.

⁴⁷ Vö.: Az Alkotmánybíróság 64/1991. és 48/1998. számú határozatai

⁴⁸ Ld.: JOBBÁGYI Gábor [1]: i. m. 211. o.

Az élethez való jog helyettesítése a magzat esetében a magzati élet védelmével egyértelművé teszi azt a döbbenetes tényt, hogy a feltételes jogképesség alapján visszamenőlegesen nem lehet elismerni az ember legfontosabb alkotmányos szinten elismert jogát: a jogot az élethez.

Ha még a legértékesebb anyajog⁴⁹ sem nyer visszamenőlegesen érvényt a születés pillanatában, akkor vajon milyen szempontok alapján szortíroz a jog a feltételes jogképesség tartalmát képező jogosultságok között?

Ez a tény olyan következetlenségre mutat rá, amely alapján lehetségesnek tartom, hogy a szabályozásban nincsen logika, sem átfogó szempontrendszer, csupán egyes jogok múltbeli méltányos elismerésének hagyományait kodifikálta a Ptk. 9. §-ban a jogalkotó.

1.3. A betegek jogai, mint második generációs alapjogok

Az alapjogok második generációjában tűntek fel a betegjogok és az egészséges testhez és lélekhez való jog. A későbbiekben többször kell hivatkoznom némelyikükre, ezért nélkülözhetetlenek érzem ismertetésüket.

A többi alapjoghoz hasonlóan a betegek jogait is törvényi szinten szabályozta a magyar jogalkotó. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (röviden: Eütv.) részletesen felsorolja azokat a jogokat, amelyeket minden beteg ember számára elismer a jogalkotó.

Az Eütv. a betegek jogai között tartja számon az emberi méltósághoz való jogot, a beteg kapcsolattartási jogát hozzátartozói meghatározott körével, a gyógyintézet elhagyásának jogát, a megfelelő tájékoztatáshoz való jogot, az egészségügyi dokumentáció megismerésének jogát, az orvosi titoktartáshoz és adatvédelemhez való jogot és természetesen az ellátáshoz való jogot. Ehhez kapcsolódva részletesen foglalkozik az ellátás visszautasításának jogával, valamint az ellátás megtagadásának lehetőségeivel is.

Az egészségügyi jogi szakirodalom a betegjogok között foglalkozik a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadsággal, valamint egyes speciális betegcsoportok jogaival is, úgy mint a fertőző betegek, a HÍV-vírussal fertőzöttek, a pszichiátriai betegek, a hátrányos helyzetű betegek, a gyógyíthatatlan betegek, a szerv- vagy szövetdonorok és recipiensek, a Cadaver-transzplantáció alanyai, a mesterséges megtermékenyítés és az embriótranszfer igénybevevői, a művi meddővé tétel elszennvedői, az emberen, magzaton végzett kutatások végzői és tesztalanyai, stb.⁵⁰

A továbbiakban a betegjogok közül a testi és lelki egészséghez való jog, az emberi méltósághoz való jog és az önrendelkezéshez való jog rövid ismertetésére kerül sor. A későbbiekben az ismertetett tartalmuk alapján megkísérlem elhelyezni őket a feltételes jogképesség tartalmi elemei között, ezért különösen fontosnak tartom alábbi ismertetésüket.

⁴⁹ Anyajog: olyan alkotmányos szinten elismert alapvető jog, amelyből más alapjogok fakadnak.

⁵⁰ Vö.: SÁNDOR Judit: *Gyógyítás és ítélkezés – orvosi műhiba-percek Magyarországon*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 1997. 135-145. o.

1.3.1. A testi és lelki egészséghez való jog

Az Alaptörvény XX. Cikk (1) deklarálja: „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.”

A magyar egészségügyi jog és egészségügyi politika ennek az alapjogi megállapításnak a következménye, amennyiben az Alaptörvény a testi és lelki egészséghez való jogot az államra nézve a következő kötelezettségekben látja intézményesülni:

Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország

- genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal,
- az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával,
- a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével,
- a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával,
- valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.⁵¹

Jól látható, hogy a testi és lelki egészséghez való jog nem csupán az alapvető egészségügyi ellátás megszervezésének kötelezettségével érvényesül, hanem munkajogi, élelmiszerbiztonsági, mezőgazdasági, sportszervezési valamint környezetvédelmi szempontból is komoly jogi követelményeket állít a mindenkori jogalkotók és jogalkalmazók elé.

Dolgozatomban azonban ennek az alapjognak a tartalmát nem kell ilyen finoman részletezett módon értelmezni. A testi és lelki egészséghez való jog nyilvánvalóan magában hordozza a test makulátlan egészségéhez, a testi épséghez, a test egészséges működéséhez való jogot, valamint az épelméjűséghez, a lelki békéhez, az egészséges idegrendszerhez való jogot. Minden testi épség vagy a lelki integritás ellen irányuló jogellenes tevékenység nem vagyoni kártérítési követelést alapoz meg, nem beszélve az ilyen cselekményeket büntetni rendelő büntetőjogi tényállásokról.⁵²

1.3.2. Az emberi méltósághoz való jog

Az Alaptörvény II. cikke alapján: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, [...]”

Az emberi méltóság az ember egyéniségének, személyi autonómiájának kifejeződése. Széles tartalmú fogalom, amely a köznapi értelemben vett méltóság fogalmától a cselekvési és döntési szabadságig kiterjeszthető.

Az Alkotmánybíróság 8/1990. számú határozata általános személyiségi jogként értelmezi. Ennek körében az emberi méltósághoz való jogból (avagy az általános személyiségi jogból) származtatja a személyiség szabad kibontakoztatásához, az önazonossághoz, az önrendelkezéshez való jogokat, az általános cselekvési szabadságot és a magánszféra védelméhez való jogot.⁵³

⁵¹ Alaptörvény XX. Cikk (2)

⁵² Vö.: 2012. évi C. törvény 164.§, 166-167. §, 168-189. §

⁵³ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 104. o.

Az egészségügyi ellátás során a beteg emberi méltóságát szintén tiszteletben kell tartani. Az Eütv. külön szabályozza az emberi méltósághoz való jog érvényesülését az egészségügyi jogviszonyok tekintetében.

Eszerint a betegen kizárólag az ellátásához szükséges beavatkozások végezhetők el. Az ellátás során a beteg jogainak gyakorlásában csak az egészségi állapota által indokolt ideig – törvényben meghatározott - mértékben és módon korlátozható.⁵⁴ Az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdése is hangsúlyozza: Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Ezzel összhangban a beteg személyes szabadságát is csak saját vagy mások érdekében, ideiglenesen korlátozhatja az egészségügyi kezelő és ápoló személyzet (röv.: eü. személyzet).

Az Eütv. fogalmazásában: „Kínzó, kegyetlen, embertelen, megalázó vagy büntető jellegű korlátozó intézkedést tilos alkalmazni.”⁵⁵ Az Alaptörvény III. cikk (1) szövegéből ismerős ez a rendelkezés („Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, [...]”).

Az Eütv. 10. § (6) és (7) a beteg hosszabb várakoztatásához is kellő indokoltságát, a vizsgálatok során pedig szeméremérzetének gondos megóvását írja elő (utóbbinál: „ruházata csak a szükséges időre távolítható el”).

Az eü. személyzetnek ezért fokozott figyelemmel kell lennie a betegek közérzetére és a betegekkel ápoló emberi kapcsolatok minőségére. Az emberi lélek ugyanis könnyen sérül. Különösen igaz ez a várandós anyukákra. De a magzat esetében ez a kérdés teljesen másként fest majd.

1.3.3. Az önrendelkezéshez való jog⁵⁶

Az önrendelkezéshez való jogot (más néven: önrendelkezési jog) az Alaptörvény II. cikkében deklarált minden embert megillető emberi méltósághoz való jogból szokták levezetni az alkotmányjogászok.⁵⁷ Tehát egy a jogrendszer teljes mértékben átható alapjogról van szó, amelynek érvényesülésére külön törvényi deklaráció nélkül is ügyelni kell – ahogy az emberi méltósághoz való jogra is.

Természetesen az önrendelkezési jogra nem vonatkozik abszolút sérthetlenség, – bár az Alaptörvény az emberi méltósághoz való jogról ezt kimondja,⁵⁸ – annak korlátozására számos esetben sor kerül. Nem kell messze keresgélni a témától ilyen példákat. Az egészségügyi jog tele van a beteg önrendelkezési jogát jogszerűen korlátozó eljárásokkal. Ilyen például a sürgős vészhelyzetben való orvosi beavatkozás engedélymentesítése vagy a passzív eutanáziának az az esete, amikor az öntudatlan beteg életéről dönthet az orvos azzal, hogy leállítja az életfunkciókat fenntartó kezelést.^{59 60}

⁵⁴ Eütv. 10. § (1)-(3)

⁵⁵ Eütv. 10. § (4)

⁵⁶ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 327-328. o.

⁵⁷ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 104. o.

⁵⁸ Ld.: Alaptörvény II. cikk első mondata: „Az emberi méltóság sérthetetlen.”

⁵⁹ Eütv. 20-23. §

Bár törvényi szintű szabályozásra különösebben nincs szükség az alkotmányos megfogalmazás miatt, az Eütv. is deklarálja, valamint értelmezi a beteg önrendelkezési jogát:

„A beteget illeti az önrendelkezéshez való jog, amely kizárólag törvényben meghatározott esetekben és módon korlátozható.

Az önrendelkezési jog gyakorlása keretében a beteg szabadon döntheti el, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza [...]”⁶¹

Az önrendelkezési jog az egészségügyi törvényben tehát elsősorban a beteg döntési szabadságát jelenti a vizsgálatok és gyógykezelések igénybevételénél.

Főszabály szerint bármely egészségügyi beavatkozás elvégzésének feltétele, hogy ahhoz a beteg megítévesztéstől, fenyegetéstől és kénysztől mentes, megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezését (a továbbiakban: beleegyezését) adja.⁶²

Az érvényes beleegyezésnek nyilvánvalóan feltétele a beteg cselekvőképessége. Ennek birtokában beleegyezési vagy visszautasítási jogát át is engedheti más cselekvőképes személynek, valamint azt is meghatározhatja, hogy ki kaphat és ki nem kaphat tájékoztatást a gyógykezelésről rajta kívül.

Érdekes felvetni azt a kérdést, hogy a terhesség alatt az anyán és a magzaton végrehajtott orvosi beavatkozások káros következményei alapján indított kártérítési keresetben a később megszületett gyermeknek van-e hivatkozási alapja arra a keresetben, hogy nem adta beleegyezését a beavatkozásba? Tegyük föl, hogy az anya és az apa, mint későbbi törvényes képviselők sem egyeztek bele a beavatkozásba.

Szintén érdekes kérdés, hogy vajon az orvosi beavatkozáshoz szükséges lenne-e az apa hozzájárulása is, ha elismernénk a magzat beleegyezésének szükségességét a teljesen jogképesé válás pillanatától visszamenőlegesen?

A válasz természetesen ezekre az elrugaszkodott kérdésekre, hogy a magzatnak nincs cselekvőképessége, ezért a beleegyezését sem kell kérni – természetesen az anya hozzájárulása szükséges a beavatkozásokhoz. Ha azonban az önrendelkezési joggal való élésnek legtöbb esetben alapvető feltétele a cselekvőképesség, akkor sejthető, hogy az önrendelkezési jog sem eleme a feltételes jogképeség tartalmának. Erről bővebben később.

A beleegyezésről még annyit el kell mondani, hogy az megadható szóban, írásban és ráutaló magatartással is.⁶³ A Ptk. korábban említett személyhez fűződő jogokról szóló részében található szabályok alapján a beleegyezés azért szükséges, mert az kizárja a beavatkozás jogellenességét.⁶⁴ Azaz a beteg beleegyezése és a jogellenességet kizáró egyéb törvényi rendelkezés hiányában az egészségügyi beavatkozás jogellenes.

⁶⁰ Itt kell megjegyezni a fentebb említett életek közötti döntés esetére vonatkozó speciális szabályát az ellátás visszautasításának gyógyíthatatlan betegek esetén: Eütv. 20. § (6) „A beteg nem utasíthatja vissza az életfenntartó vagy életmentő beavatkozást, ha várandós és előre láthatóan képes a gyermek kihordására.”

⁶¹ Eütv. 15. § (1)-(2)

⁶² Eütv. 15. § (3)

⁶³ Ptk. 216. § (1), valamint Ptk. 6:4. § (2)

⁶⁴ Ptk. 75. § (3), valamint Ptk. 2:42. § (3)

A jogellenességet kizáró egyéb törvényi rendelkezések közül a legfontosabb az Eütv. 17. § (1) bekezdése. Eszerint a beleegyezést vélelmezni kell, ha a beavatkozás késedelmes elvégzése a beteg állapotában súlyos vagy maradandó károsodást idézne elő, és a beleegyezés nem szerezhető meg tőle, illetve nincs a beteg helyetti nyilatkozattételre jogosított más személy. A polgári jog tehát a beteg önrendelkezési jogát azzal a finom jogi formulával korlátozza, hogy nem mellőzi a beteg beleegyezését a kezelésbe, hanem vélelmezi azt.

Az olyan esetekben, amelyekben olyan, az orvostudomány által ismert kockázat valósul meg, amelyről az eü. szolgáltató nem tájékoztatta a beteget a beavatkozásba való beleegyezés előtt és a súlyos vagy maradandó károsodás elkerülése végett elvégzendő „többlet beavatkozáshoz” nem lehet a beteg beleegyezését kérni – mert például altatva van – a „többlet beavatkozást” jogellenesnek kell tekinteni, s nem hivatkozhat az eü. szolgáltató az Eütv. 17. § (1) bekezdésére.

A beavatkozás viszont jogszerű, ha a megfelelő tájékoztatás megtörtént. Ebben az esetben a beteg viseli a kockázatokat. Ez a tájékozottságon alapuló beleegyezés (angolul: „informed consent”).⁶⁵ A beteg beleegyezésének követelménye a gyógyászati gyakorlatban egyébként már évszázados múltra tekint vissza. A Slater v. Baker esetben (1767) egy orvos alperest pont a beteg beleegyezésének hiánya miatt marasztalt el a bíróság.⁶⁶

A hatályos magyar Büntető Törvénykönyv⁶⁷ 173/H. § az „egészségügyi önrendelkezési jog megsértése” névvel illetett bűncselekményi tényállásban három évig terjedő szabadságvesztés büntetés kiszabását rendeli bizonyos egészségügyi beavatkozások beleegyezés hiányában történő elvégzésére. A 2013. július 1-jén hatályba lépő új Büntető Törvénykönyv 218. § ugyanígy rendelkezik. Annyi változott, hogy a hatályos törvényből „Az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények” című fejezetéből a tényállás átkerült az új törvénynek „Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények” című XXI. fejezetébe, míg annak „Az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekmények” című XVI. fejezete tartalmazza a többi tényállást, amelyeket a hatályos törvény a kérdéses bűntettrel egy fejezetben tárgyal.

2. A születés, mint jogi tény

Ebben a fejezetben a születés tényét vizsgálom meg közelebbről. Az anya teste és a fejlődő magzati test között fennálló kapcsolat, valamint a születés perceinek során történő szétválás stádiumainak szemrevételezése után megpróbálom pontosan behatárolni azt az időpillanatot, amikor a feltételes jogképességből teljes jogképesség lesz a születés ténye által kiváltott joghatásként.

⁶⁵ Vö.: 35/2005. Eüm. Rendelet 2. § j)

⁶⁶ Ld.: JOBBÁGYI Gábor [2]: *Orvosi jog – Hippokratésztől a klónozásig*. Szent István Társulat, Az apostoli szentszék könyvkiadója, Budapest, 2011. 52. és 179. o.

⁶⁷ A 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2.1. Egy testben két lélek

A magzat jogi státuszát többnyire a megosztottság fogalmával lehet jellemezni. A feltételes jogképesség intézménye kizárja, hogy a magzatra a terhesség alatt személyként tekintsünk. Utólagosan pedig elismeri, bár a jog a személyiségét nem ismeri el különálló fizikai létezésként.

Az anya teste és a magzati test egy testnek számít jogilag. A visszamenőleges személyiség tehát „lebeg a levegőben,” mert nem rendelkezik fizikai valóval a születés pillanatáig.

Ez az anya önrendelkezési jogából következik, valamint abból az általánosan érvényesített egészségügyi jogi elvből, hogy ami a testem része vagy a testem részévé válik, az én magam vagyok, s nem különálló test – különösen nem dolog!⁶⁸ A terhességmegszakításról is azért dönthet egyedül az anya, mert saját testével önrendelkezési jogának körében szabadon rendelkezhet.

Ha a magzat testét a terhesség alatt különállónak ismernénk el, akkor a magzatnak kirendelt gondnok útján az anyával szemben az ő önrendelkezési jogát a magzat érdekében korlátozó intézkedéseket lehetne hozni. Például meghatározni a táplálkozási szokásait, vagy az öltözködését.

A feltételes jogképesség tehát azt eredményezi, hogy úgy kell tekintenünk a szülés után visszamenőlegesen az anyára, mintha két személyiség létezett volna kilenc hónapig egyetlen testben.⁶⁹

2.2. A testek szétválása

A kérdés érdekességét az adja, hogy az orvostudomány születésfogalma nem alkalmas arra, hogy annak alapján pontosan meghatározhassuk a születés pillanatát. A születés, vagy a másik oldalról nézve a szülés ugyanis egy folyamat, amelynek végeredménye a csecsemő teljes testi elkülönülése az anya testétől. Első blikkre azt mondhatnánk, hogy logikusan a teljes szétválás pillanata a megszületés pillanata, avagy a jogképességre vonatkozó joghatásokat kiváltó jogi tény bekövetkezésének ideje.

Az anya és magzata között a köldökzsinórnak nevezett speciális biológiai képződmény megszakításával szűnik meg végleg a kapcsolat. A szülészeti beavatkozások során ez mesterséges elvágással történik. Tehát a testek fizikai értelemben akkor válnak el egymástól, amikor a köldökzsinórt elvágják.

Érezhető, hogy ez a megközelítés jogi szőrszálhasogatás és nem bír gyakorlati jelentőséggel, hiszen a gyermek világrahozatala és a köldökzsinór elvágása között eltelt idő annyira rövid, hogy fölösleges ennek a cselekedetnek különösebb jelentőséget tulajdonítani. Az is alátámasztja ezt, hogy a születésétől fogva minden

⁶⁸ Pl.: Az ember által elfogyasztott ételek, hiába álltak valaki más tulajdonában, az elfogyasztással megszűntek dologként létezni. Tehát nem kérheti az eredeti tulajdonos, hogy vágják fel a hasát annak, akik megette a tulajdonát.

⁶⁹ Még ennél is merészebb kijelentés lenne az, hogy az ember személyként az anyán kívül, az anya testétől függetlenül létezett. Ez természetesen nem lenne megalapozott, hiszen az anyának van felelőssége a testében fejlődő magzattal szemben, s az letagadhatatlan tény, hogy a testében zajló változások a később megszületett személyhez kötődnek.

embert megillető jogképeség célja a jogegyenlőség megteremtése volt.⁷⁰ A jogegyenlőség elve – rendkívül elvont szinten – sérülne azáltal, hogy a méh elhagyása utáni bizonytalan időpillanattól tartanánk az embert jogképesnek.⁷¹

A szülés vége és a köldökszínór elvágása közötti rövid időre tekintettel, valamint az egyenlőség elvének megfelelően objektív támpontként célszerű tehát a gyermek méhszájon való kicsúszásának pillanatát a születés pontos idejének tekinteni.

3. A magzati élet védelme

„A női és férfi ivarsejt egyesüléséből létrejött, az anyaméhben kifejlődő magzatot és a gyermeket váró nőt támogatás és védelem illeti meg.”⁷²

A korábbiakban kifejtettek szerint a magzati élet alkotmányos érték, védelme pedig az állam feladata. A magzati élet védelméről az Országgyűlés az 1992. évi LXXIX. törvényben (röviden: Mvtv.) rendelkezett részletesen. Az állam a magzati élet védelme érdekében elsősorban a várandós anyák gondozása, egészségük ellenőrzése, a terhesség megelőzési módok és a terhesség megszakítás szigorú szabályozása útján lép fel.

A terhesgondozáshoz minden magyarországi lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárnak joga van. Ennek keretében a gyermeket váró nőt tájékoztatják a magzat egészséges fejlődése érdekében szükséges életmódról, a helyes táplálkozásról, ellenőrzik a magzat egészséges fejlődését, valamint az anya egészségi állapotát és felkészítik a szülésre, a szoptatásra, valamint a csecsemő gondozására.⁷³

A terhesgondozás részletes szabályait a 33/1992. évi NM rendelet tartalmazza. Eszerint a várandós anyák gondozásában a védőnői szolgálat, a szülész-nőgyógyász szakorvos és a háziorvos is tevékenyen részt vesz. A védőnői szolgálatnak elsősorban a tanácsadás, a tájékoztatás és a felkészítés terén vannak fontos feladatai. Az egészségügyi szűrővizsgálatokat a szakorvosok és a háziorvosok végzik.

A terhesség megelőzés keretében „az állam elősegíti a fogamzásgátló készítmények és eszközök rászorultságtól függő kedvezményes igénybevételét, a magzati élet védelmét szolgáló, valamint a fogamzásszabályozást ismertető kiadványok közzétételét és a tömegkommunikáció fórumain való ismertetését.”⁷⁴ Ennek kapcsán megemlítenéd a művi meddővé tételről szóló 25/1998. évi NM rendelet, amely a fogamzásgátlás legvéglegeesebb módját szabályozza részletesen. Ez a lehetőség elsősorban egészségügyi indokból vehető igénybe. Megemlítenéd még ennek kapcsán az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások végzésére vonatkozó, valamint az ivarsejtekkel és embriókkal való rendelkezésre és azok fagyasztva tárolására vonatkozó részletes szabályokról szóló 30/1998. NM

⁷⁰ Ld.: Az Alkotmánybíróság 48/1998. számú határozata

⁷¹ Megjegyzem, lehetetlen helyzetet teremtené, ha a jog így rendelkezne. Az emberré válást egy nevetségesen ünnepélyes pillanattá változtatnánk, amikor is - mint az új épületek átadásánál – átvágnánk a köldökszínórt, mint egy szalagot.

⁷² Mvtv. 1. §

⁷³ Mvtv. 3. § (1) és (2)

⁷⁴ Mvtv. 2. § (3)

rendelet is, amely a szabályozás másik oldalát tartalmazza.⁷⁵ A terhesség megszakításról maga az Mvtv. rendelkezik.

A magzati élet védelmében tehát számos jogszabály komoly garanciákat épített be a jogrendszerünkbe. Az embernek jogilag még el nem ismert magzat tehát mégis élvezi az állam védelmét. Ez a védelem azonban nem a magzat alanyi jogán jár a magzatnak, hanem a várandós anyát illeti meg, s ezáltal csak közvetett életvédelemről beszélhetünk.

Az alábbiakban elemzésre kerül ennek a közvetett életvédelemnek egy másik lehetséges megközelítése is annak a kísérletnek a keretében, amelynek során sorra górcső alá veszem a születés pillanatában beálló jogokat és jogcsoportokat abból a szempontból, hogy vajon beállhatnak-e visszamenőleges hatállyal a fogantatás pillanatáig.

4. A „születési alapsomag”

A „Születési Alapsomag” fogalmán azt a jogosultság-csokrot értem, amelyek a születés pillanatától fogva megilletnek minden embert a magyar jogrendszer szerint.

Ebbe a körbe tartoznak az alapjogok, a családjogi jogállásból következő jogok, az öröklési jogviszonyokból eredő jogok, valamint a polgári jog keretein belül – az alapjogok magánjogi kikristályosodásaként – a személyiségi jogok és egyes ágazati jogszabályokban meghatározott a születéssel keletkező jogosultságok (pl.: a betegjogok körében az ellátáshoz való jog, a szabad orvosválasztás joga).

A „Születési Alapsomag” tartalmát azonban elsősorban az alapjogok katalógusa határozza meg, hiszen az alapjogok többnyire fogalmilag magukban hordozzák a születéstől való elismertséget. Ebből azonban az következik, hogy taxatív módon képtelenség itt felsorolni a születés pillanatában keletkező jogokat. Az alapjogok köre nem tekinthető lezártnak.⁷⁶ Az alapvető jogok katalógusa ugyanis folyamatosan bővül a modern technika fejlődésének köszönhetően.

Az tehát nem lenne célra vezető módszer a dolgozatomban, ha az Alapsomag által tartalmazott összes jogot egyenként megvizsgálnám ahhoz, hogy megállapítsam a fogantatástól kezdve megilleti-e az élve született embert a jogképesség alapján.

Ezért más módszert kell alkalmaznom. Egy olyan tesztre van szükség, amelyet bármely „az utcán szembe sétáló” jogosultságon elvégezve megállapítható, hogy az a jog része-e a feltételes jogképesség tartalmának?

4.1. A „feltételelességi teszt”

A feltételelességi teszt szempontjait a különböző jogcsoportok kategorizálási lehetőségeinek vizsgálatával állapíthatjuk meg. Vizsgálunk kell az egyénileg és kollektíven gyakorolható jogokat, a csak személyesen és a képviseleti úton is gyakorolható jogokat, a szerződéskötésből fakadó jogokat, az eredeti és

⁷⁵ Érdekes módon mind a két esetben az Eütv. 247. § (2) p) pontjában kapott felhatalmazás alapján járt el a miniszter.

⁷⁶ Ld.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 42. o.

származékos módon szerzett jogokat, valamint a speciális alanyi kör számára fenntartott jogokat.

A feltételes jogképesség tartalmába nem tartoznak bele a kollektív jogok. A gyülekezési szabadság és az egyesülési jog gyakorlása több személy együttes, szándékos és személyes joggyakorlását jelenti, ami viszont nem lehetséges a magzat esetében, hiszen nem képes kifejezni joggyakorlási szándékát az anyaméhben. A visszamenőleges szándék jogilag nem elismerhető fogalom, a személyes joggyakorlás követelménye pedig kizárja a képviseleti úton való joggyakorlást.

Ebből következik, hogy csak **egyéni jogok** tartozhatnak ebbe a csoportba.⁷⁷

A magzat nem cselekvőképes, mert fizikailag képtelen bármiféle akarat kinyilvánítására és cselekedet elvégzésére.⁷⁸ Ezért a kizárólag személyesen gyakorolható jogosultságok visszamenőleges elismerésének sincs értelme. Pl.: az örökbefogadáshoz való jog. Az ilyen jogokat egyébként sem lehet visszamenőlegesen gyakorolni. Nem lehet visszamenőlegesen házasságot kötni, vagy visszamenőlegesen örökbe fogadni. Ha pedig sem a terhesség alatt nem lehet egy jogot gyakorolni, mert azzal képviselő útján nem lehet élni, valamint visszamenőlegesen sem lehet azt a jogot gyakorolni, akkor teljesen felesleges elismerni ennek a jognak a fogantatástól való létezését. Ezért csak azok a jogok tartozhatnak a vizsgált körbe, amelyeknek **gyakorlása képviseleti úton lehetséges**, vagy **nem szükséges aktív joggyakorlás ahhoz, hogy érvényesüljenek**.

Azok a jogok sem szereznek visszamenő hatályt a születéssel, amelyeknek keletkezéséhez a magzat nevében tett szerződéskötés szükséges. A szerződéskötéshez ugyanis szerződési akarat szükséges. Szerződési akaratról pedig nem beszélhetünk egy magzat esetében.

Felvetődik a képviselet lehetősége a cselekvőképtelen személy nevében eljáró törvényes képviselő, gondnok vagy gyám képében. Ez azonban nem lehetséges az újonnan kötött szerződések esetében.

Egyrészt azért nem, mert nem ismeri el a jog a magzat jogalanyiságát a terhesség alatt. Ebben az esetben a szerződést kötő másik fél egy nem létező személlyel kötne szerződést, hiszen hiába a képviseletre feljogosított személy, ha az, akit képvisel, nem is létezik.

Másrészt azért nem, mert még ha el is fogadjuk a születendő gyermek érdekében eljáró törvényes képviselő vagy a méhmagzat gondnokának eljárását a „magzat vagyoni ügyeiben,” akkor sem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy ezek a képviseleti lehetőségek csupán a magzat jogainak megóvására hivatottak és nem újabb jogok keletkeztetésére a magzat számára.⁷⁹

Egy meredek érvelés mentén talán vitatható az állításom. A *házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény* (röviden: Csjt.) szerint „a szülői felügyeletet gyakorló szülő joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét mind

⁷⁷ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 43. o.

⁷⁸ Vö.: Ptk. 11. § és 17. § (1)

⁷⁹ Vö.: 149/1997. kormányrendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról 138. § (1) „A gyermek részére már megszületése előtt gondnokot kell rendelni, ha ez jogainak megóvása érdekében szükséges, különösen, ha a gyermek és törvényes képviselője között érdekellentét áll fenn.”

személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje.”⁸⁰ Amennyiben analógiát alkalmazunk a kiskorú gyermekre és a magzatra vonatkozó szülők általi törvényes képviseletre, akkor ez a rendelkezés megengedi, hogy a szülő akár a magzata érdekében úgy járjon el, hogy az jogokat szerezhesen. Ez az érvelés azonban gyenge lábakon áll, ugyanis az a jogalany, aki a jogosult lehetne a törvényes képviselő közbenjárása által, egyszerűen nem létezik (még). Nem létező jogalany számára pedig nem lehet jogot alapítani.⁸¹

A magzat tehát **szerződéskötésből nem szerezhet jogosultságokat.**

Jogutódlással viszont minden további nélkül szerezhet jogot, hiszen a jogképesség fogalma annyit tesz, hogy jogosultságok és kötelezettségek alanya lehet. Véleményem szerint tehát a feltételes jogképesség tartalmába csak olyan jogok illeszkedhetnek, amelyek **megszerzéséhez a szerzésre irányuló szándék és cselekvés nem szükséges.** Kizárt tehát az eredeti tulajdonszerzési módokon való tulajdonszerzés. **A magzat tulajdonszerzése csak jogutódlással történhet.**

A magzat feltételes jogképessége alapján tehát csak olyan jogok állhatnak be visszamenőlegesen, amelyek valamely a jogszerzőtől független jogi tény joghatásaként vagy a jogszerző részéről szerzésre irányuló szándékot és cselekedetet nem igénylő jogutódlás útján keletkeznek.

Vizsgálni kell még azt is, hogy a jogosultság keletkezését meghatározott alanyi körre korlátozza-e a jogszabály vagy a szerződés. Ha igen, akkor **kizárt-e a magzat jogszerzése?** Ilyen lehet például az egészségügyi ágazati munkavállalók javára törvény által bevezetett adókedvezmény igénylési jogosultság. A jogszerzés lehetősége ilyen esetekben szűkebb személyi körre korlátozott.

Ha jogszabály szűkebb személyi körre korlátozza a jogszerzés lehetőségét, akkor abból a körből nyilvánvalóan mindig kizártnak kell tekinteni a magzatokat. Akkor is, ha etnikai alapú jogról van szó. A magzatnak ugyanis nincs etnikai identitása, mivel azt a jog nem biológiai, hanem tudati, identitási kérdésként fogja fel.

Nem beszélhetünk a korhatáros jogok visszamenőleges elismeréséről sem. Ilyenek a politikai jogok, valamint a házasságkötéshez és a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítéséhez való jog. Tehát csak **korhatárhoz nem kötött** jogok tartozhatnak ide.

Továbbá vizsgálendő a jogosultság tartalma is. Ha a jog egyértelműen olyan tartalommal bír, amelynek **elismerését logikailag kizárja a magzati lét,** akkor felesleges elismerni visszamenőlegesen azt. Ilyen például a gyülekezési jog.⁸²

A jogosultság lehet relatív vagy abszolút. A magzat jogainak más jogalanyokhoz való viszonya alapján nem tehetünk különbséget a feltételes jogképesség tartalmába tartozó és nem tartozó jogok között.

⁸⁰ Csjt. 86. § (1)

⁸¹ A nem létező jogalany fogalma ugyanis nem azonos az ismeretlen jogalany fogalmával. Így nem helytálló ellenpélda az ismeretlen személyek körének alapított jogosultság. Például egy közösségnek adott adományból való részesedését nem követelheti születése után az adományozáskor még csak magzatként létező ember.

⁸² A Kossuth téren egyedül demonstráló várandós nő tehát már tüntetésnek számítana...

A fentiek alapján a feltételeességi teszt a következő öt konjunktív feltételből épül fel:

A jog az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától kezdve illeti meg, ha

I. a magzattól független jogi tény joghatásaként vagy a magzat részéről szerzésre irányuló szándékot és cselekedetet nem igénylő jogutódlás útján keletkezett,

II. aktív joggyakorlást nem igénylő, vagy képviselő útján is gyakorolható

III. egyéni jog, illetve

IV. jogszabály vagy szerződés a lehetséges jogalanyok körét nem korlátozza és a magzat jogalanyiságát kifejezetten nem zárja ki, valamint

V. a jogosultság tartalmának logikai értelmezését a magzat jogalanyiséga nem lehetetleníti.

A továbbiakban néhány fontos alapjog, betegjog és polgárjogi jogosultság tesztelésével kísérlem meg igazolni, hogy a Ptk. koncepciójának állítása – mely szerint a magzat „jogképessége bármely jogra vagy kötelezettségre kiterjed mind a személyhez fűződő jogokra, mind a vagyoni (öröklési, kártérítési, ajándékozási stb.) jogokra és kötelezettségekre,”⁸³ – helytelen.

4.2. Az alapjogok

4.2.1. Szabadságjogok

A szabadságjogok az alapjogok első generációjába tartoznak. A modern jogállamok alappillérei tartoznak közéjük. **Például a vallásszabadság, a lelkiismereti és gondolat szabadság, a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, az információszabadság, a gyülekezési jog, az egyesülési jog és a személyes szabadság.** A jogegyenlőség gondolatával együtt születtek, amely a születéssel létrejövő általános emberi jogképesség alapja, tehát a feltételes jogképesség alapja is. A szabadságjogok azonban nem osztják a jogegyenlőség sorsát a feltételes jogképesség tekintetében.

I. Keletkezés: A szabadságjogok az embert születésétől fogva megilletik. A születés pedig a magzattól független jogi tény.

Megfelel.

II. Személyesség: A szabadságjogok csak személyesen gyakorolható jogok. Képviselő útján nem érvényesíthetők, valamint aktív gyakorlásuk lehetősége nélkül nem is sérthetők meg. A magzat esetében pedig nem beszélhetünk a szabadságjogok aktív gyakorlásának lehetőségéről, hiszen sem joggyakorlási szándékát nem tudja kifejezni, sem mozgási szabadságával nem tud élni, hiszen az anyatesttől való függősége ezt 99%-osan korlátozza.

Nem felel meg.

⁸³ Ld.: Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. Magyar Közlöny 15. sz. II. kötet Budapest, 2002. január 31. 19. o.

III. Joggyakorlás: A szabadságjogok többnyire egyéni jogosultságok, azonban előfordulnak köztük kollektív jogok is.⁸⁴ Például a **gyülekezési és az egyesülési jog**. Ezek a korábban ismertetett szempontok szerint **nem felelnek meg** a feltételeességi teszt III. feltételének. A többi jogosultság viszont megfelelne.

Részben megfelel.

IV. Kizártság: A szabadságjogok alapjogi jellegéből adódik, hogy nem korlátozott az alanyi körük, hiszen minden embert egyenlően megilletnek.

Megfelel.

V. Értelmezhetőség: A szabadság kifejezés magában hordozza a cselekvés igényét. Mit ér a szabadság, ha nem élünk vele, ha nem használjuk ki a szabadságunk által megnyitott teret és lehetőségeket? A magzat cselekvőképtelen és tudattalan. Nem képes élni ilyen tartalmú jogosultságokkal, ezért logikusan nem értelmezhető a magzat esetében egyetlen szabadságjog elismerése sem.

Nem felel meg.

Összegzés: A személyesség és az értelmezhetőség feltételeinek nem felelnek meg a szabadságjogok, – ráadásul a gyülekezési és egyesülési jog a III. feltételt sem teljesíti, – ezért egyértelműen kimondható, hogy a szabadságjogok nem tartoznak a feltételes jogképeség tartalmi körébe.

4.2.2. Az „anyajogok”

Az „anyajogok” fogalmát az alkotmányjog azokra az alapjogokra használja, amelyekből a számtalan másik alapjog nagy része levezethető. A két legfontosabb anyajog: az élethez való jog és az emberi méltósághoz való jog. A tesztet itt az anyajogokra általában végzem el, de később a személyiségi jogok körében visszatérek az emberi méltósághoz való jog vizsgálatára.

I. Keletkezés: Születéssel. A születés pedig a magzattól független jogi tény.

Megfelel.

II. Személyesség: Az anyajogok számos részjogosultságot tartalmaznak, amelyek e tekintetben különbözhetnek egymástól. Vannak, amelyek kizárólag személyesen gyakorolhatók (pl.: önrendelkezési jog) és vannak, amelyek képviseleti úton is érvényesíthetők.

Részben megfelel.

III. Joggyakorlás: Egyéni jogok.

Megfelel.

⁸⁴ Vö.: SÁRI János – SOMODY Bernadette: i. m. 183-209. o.

IV. Kizártság: A jogegyenlőség elvének megfelelően minden embert megilletnek.

Megfelel.

V. Értelmezhetőség: Az élethez való jog az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a magzat esetében nem elismert jog, visszamenőleges beállítását sem ismerhetjük el ezért.

Az emberi méltósághoz való jog egyes részjogosultságai igen, mások egyáltalán nem értelmezhetőek a magzati lét körülményeire.

Kis részben megfelel.

Összegzés: Az anyajogok egységesen nem vethetők alá a tesztnek, mert számos kérdésben eltérő válaszokat kapunk a belőlük fakadó egyes részjogosultságok jellegzetességeiből fakadóan. Annyi viszont megállapítható, hogy az I., III. és IV. feltételeket minden anyajog teljesíti, így a részjogosultságaik vizsgálatakor a II. és az V. feltételre kell a hangsúlyt fektetni.

4.2.3. A személyhez fűződő jogok

Ptk. 76. § „A személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti különösen az egyenlő bánásmód követelményének megsértése, a lelkiismereti szabadság sérelme és a személyes szabadság jogellenes korlátozása, a testi épség, az egészség, valamint a becsület és az emberi méltóság megsértése.”

E cím alatt a szabadságokat részletesen nem kívánom vizsgálni, mivel azokról az alapjogi részben már kiderült, hogy fogalmilag kizárt a visszamenőleges elismerésük. A nevesített személyhez fűződő jogok köréből az emberi méltóság és a becsület megsértésével, az önrendelkezéshez való joggal – mint az emberi méltóság egyik részjogosultságával – és a testi és lelki egészséghez való joggal foglalkozom a feltételeességi teszt keretében.

A személyhez fűződő jogok csak személyesen érvényesíthetőek.⁸⁵ Főszabály szerint más becsületének megsértése miatt senki nem követelheti a személyhez fűződő jogok megsértése esetén kérhető jogkövetkezményeket a sérelmet szenvedő személyen kívül. Kivéve a cselekvőképtelen személyeket, akik helyett a törvényes képviselőjük is eljárhat.⁸⁶

Bár a magzat nem személy és személyiség hiányában nem beszélhetünk cselekvőképtelenségről sem, mégsem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a szülők – mint későbbi törvényes képviselők – már a magzati lét idején tisztában lehetnek a születendő gyermek érdekeivel és képesek arra, hogy ezeket az érdekeket képviseljék.

Az élve születés létrehozza a jogképességet visszamenőlegesen, tehát a feltételes személyiség nevében a leendő törvényes képviselő elvileg tehetne

⁸⁵ Ptk. 85. § (1) „A személyhez fűződő jogokat - a (2) és a (3) bekezdésben foglalt kivételekkel - csak személyesen lehet érvényesíteni.”

⁸⁶ Ptk.: 85. § (2)

jognyilatkozatokat a személyhez fűződő jogok körében. Elméleti szinten elképzelhető egy olyan jogi képlet, amellyel megoldható lenne ez a probléma:

A jogok tartalma kettéosztható passzív és aktív elemek alapján két csoportra:

- a) a jogból fakadó követelések, valamint
- b) a jogból fakadó jogérvényesítési lehetőségek alapján.

Esetünkben a személyhez fűződő jogok egy részénél (pl.: jó hírnévhez való jog) a jogosultság passzív eleme visszamenőlegesen elismerhető lenne úgy, hogy a hozzá kapcsolódó aktív elem a születéssel áll be visszamenőleges hatállyal az élve született jogosultnál, míg a magzati lét alatt a törvényes képviselők gyakorolják a személyhez fűződő jogok aktív oldalából fakadó jogérvényesítési lehetőségeket.

4.3.1. Az emberi méltóság és a becsület megsértése

I. Keletkezés: Az emberi méltósághoz való jog alapjog. A becsülethez való jog belőle vezethető le, ahogy a személyhez fűződő jogok nagy része. A személyhez fűződő jogok alapjogi származtatásából következik, hogy minden embert egyenlően, születésétől fogva illetnek meg, azaz a születés tényével keletkeznek. A születés pedig a magzattól független jogi tény.

Megfelel.

II. Személyesség: Az emberi méltósághoz való jog anyajog (Vö.: „anyajogok”).

Részben megfelel.

III. Joggyakorlás: Az emberi méltósághoz való jog és a becsülethez való jog egyéni jogok.

Megfelel.

IV. Kizártság: A személyhez fűződő jogok a jogegyenlőség elvének megfelelően minden embert megilletnek.

Megfelel.

V. Értelmezhetőség: Az emberi méltósághoz való jog egyes részjogosultságai értelmezhetőek lehetnének a magzat esetében, mások viszont egyáltalán nem. Az alább tárgyalt önrendelkezési jog például nem értelmezhető, viszont a becsülethez való jog vagy a jóhírnévhez való jog tulajdonképpen igen. Például egy házasságon kívül, kiskorú anyának fogant magzat esetében elképzelhető, hogy az anya közvetlen környezete – szülei, családja, barátai, ismerősei – erkölcsi értékrendjük alapján elítéli az anyát és születendő gyermekét is. Vajon nem kéne védelmet nyújtani a születendő gyermek emberi méltóságának, becsületének azért, hogy születése után őt ne kezeljék „zabigyerekként” vagy „törvénytelen gyerekként”? Vajon tolerálható az a magatartás, amikor valaki egy születendő gyermeket fennhangon, nagy nyilvánosság előtt szóban gyaláz, a születendő ember jövőbeli megítélését befolyásolni képes sértő, lealacsonyító jelzőkkel illet? Nem hiszem. A

születendő gyermek jogos érdeke, hogy születésekor „tabula rasa,” azaz teljesen üres lappal kezdhesse meg az életét. Ez a jogegyenlőség elvéből is következik.

Részben megfelel.

Összegzés: Az emberi méltóság anyajog, számos részjogosultságot foglal magába. A feltételeességi tesztet ezért a részjogosultságokon egyenként kellene elvégezni, ami nagyon nehéz, mert nagyon széles a tartalmi skálája.

Általánosságban azonban megállapítható, hogy az emberi méltóság tartalmi elemeit képező jogosultságok egy része – elméletben – alkalmas lehetne a feltételes jogképesség tartalmának gyarapítására azzal a képviseleti megoldással, ami a cselekvőképtelen személyek törvényes képviseletére vonatkozik. Ilyen például a becsülethez vagy a jóhírnévhez való jog. Ellenpélda az önrendelkezéshez való jog. Az alábbiakban kifejtem, ez a jogosultság hogyan teljesít a feltételeességi teszten.

4.3.2 Az önrendelkezéshez való jog

I. Keletkezés: Születéssel.

Megfelel.

II. Személyesség: Csak személyesen gyakorolható.

Nem felel meg.

III. Joggyakorlás: Egyéni jog.

Megfelel.

IV. Kizártság: A jogegyenlőség elve alapján minden embert megillet.

Megfelel.

V. Értelmezhetőség: Az önrendelkezési jog nagyon leegyszerűsítve a döntési szabadság és a mozgási szabadság fogalmait foglalja magába. Ezek a szabadságjogoknál kifejtett érvelés alapján nem értelmezhetőek a magzati lét esetében, hiszen tartalmuk csak aktív elemeket hordoz magában. Az aktív joggyakorlás lehetősége nélkül – gondolok itt a szabad mozgás, valamint döntéshozás lehetőségére – nem is korlátozható az ilyen jogosultság, tehát teljesen felesleges védelmet biztosítani neki a magzati lét ideje alatt.

Nem felel meg.

Összegzés: A önrendelkezési jog elbukott a teszten értelmezhetetlensége és kizárólag személyesen gyakorolható jellege miatt. Az önrendelkezési jog esetében még a fentebb felvázolt elméleti törvényes képviseleti megoldás sem vezethet eredményre, hiszen az önrendelkezési jog lényege az egyén integritásának megteremtése.

4.3.3. A testi és lelki egészséghez való jog

I. Keletkezés: Születéssel.

Megfelel.

II. Személyesség: Csak személyesen gyakorolható? (részletezését lásd az Összegzésnél)

III. Joggyakorlás: Egyéni jog.

Megfelel.

IV. Kizártság: A jogegyenlőség elve alapján minden embert megillet.

Megfelel.

V. Értelmezhetőség: A testi és lelki egészséghez való jog tartalma két részre bontható az elnevezés alapján: testi egészséghez és lelki egészséghez való jogra. A feltételes jogképeség szempontjából a **testi egészséghez való jog egyértelműen értelmezhető**, hiszen nagyon pragmatikus szempögből a terhesség kilenc hónapjának a célja a születendő gyermek testének létrehozása.

Arról viszont ideológiai viták folytathatók, hogy a születendő gyermek lelke, személyisége mikor kezd el kialakulni, azaz mikortól beszélhetünk a mentális, avagy lelki egészség megóvásának igényéről.

Ha a magzati lét egyik szakaszában sem ismerjük el a magzat lelki létét, – azaz ember voltát – akkor a lelki egészséghez való jog sem értelmezhető a magzat esetében.

Ha viszont elismerjük a magzati fejlődés valamely pillanatától, vagy a fogantatástól kezdve, akkor ezt a jogot is el kellene ismerni visszamenőlegesen, hiszen külső ingerek a terhesség alatt is érik a magzatot, ami befolyással lehet a lelki fejlődésére (pl.: zene, utcazaj, az anya hangja). A magzat lelki létezésének elismerése esetén viszont az egész abortusz-szabályozást át kellene írni, mivel a magzat emberségét is el kellene ismerni. A jogalkotó azonban az Mvtv. terhesség megszakításra vonatkozó rendelkezéseiben nyilvánvalóvá tette az Alkotmánybíróság szerint, hogy a magzat nem ember, tehát a jog nem tekinti érző, lélekkel rendelkező lénynek. Így a jog jelenlegi állása szerint **a lelki egészséghez való jog nem** tartozik a feltételes jogképeség tartalmi elemei közé.

Részben megfelel.

Összegzés: A testi egészséghez való jog passzív oldalát – törvényes képviselő ide vagy oda – el kell ismernie a jognak a feltételes jogképeség ideje alatt is. Nem csupán azért, mert a tesztnek kiválóan megfelel a személyesség teoretikusan áttörhető követelményének. Két másik, sokkal súlyosabb érv is szól mellette:

1. „[...] a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”⁸⁷ A magzati élet alkotmányosan védendő érték.⁸⁸

2. Ha a magzat vagyoni érdekeit figyelembe veszi a jog és gondnokot rendel ki vagyonának kezelésére, akkor azt a sokkal hangsúlyosabb érdeket is el kell ismernie, hogy a születendő gyermek egészségesen szülessen meg. Ha a jog nem ismerné el ezt az intézményt, akkor a terhes gondozásra és a védőnői hivatásra sem lenne szükség.

A lelki egészséghez való jog nem értelmezhető a jog jelenlegi állása szerint a magzat szempontjából, ezért az egyértelműen nem tartozik a feltételes jogképeség tartalmi elemei közé.

Jobbágyi Gábor azonos álláspontra helyezkedik, amennyiben elismeri a magzat egészséghez való jogát.⁸⁹

4.4. Vagyoni jogok

Jobbágyi Gábor „A méhmagzat életjoga” című könyvében a magzat vagyoni jogait részletesebb vizsgálat alá vette. Az öröklési képességen kívül a méhmagzat „igényképeségéről,” „címzettképeségéről” és kárigényéről is említést tesz:

A méhmagzatnak igénye lehet tartásra, hiszen anyját terhessége idején kíméletesen kell kezeljék, sőt a várandós nőt bizonyos kedvezmények is megilletik (vö.: Mvtv.).⁹⁰ Ezek pedig nyilvánvalóan a méhmagzat létezése miatt járnak az anyának,⁹¹ tehát azoknak ő maga is jogosultja (vagy kvázi jogosultja).

Kárigénye akkor keletkezhet a magzatnak, ha tartásra kötelezett apja meghal egy másik személy felróható, károkozó jogellenes magatartásától vagy az anyát éri a terhesség alatt olyan jogtalan behatás, amely a méhmagzat egészségében maradandó károsodást okoz.⁹²

Jobbágyi Gábor a „címzettképeség” fogalmán azt érti, hogy bizonyos ügyletek esetén a méhmagzat is lehet címzett. Adásvétel, ajándékozási ügyletek esetében, ha azok a magzat javára jönnek létre, nem vitatható az érvényesség (pl.: ágy- vagy ruhavásárlás).⁹³

Ezek a vagyoni jogok nyilván csak váromány formájában jelentkeznek, azaz csak az élve születés után élhet majd velük a születendő gyermek. A lényeg viszont, hogy a születés előtt már védelmet élvezhetnek ezek az igények és jogok, valamint bizonyos ügyletek a születendő ember, mint jogalany létezése előtt is létrejöhetnek.

⁸⁷ Alaptörvény II. cikk

⁸⁸ Ld.: Az Alkotmánybíróság 48/1998. számú határozata

⁸⁹ Vö.: JOBBÁGYI Gábor [1]: i. m. 211. o.

⁹⁰ Vö.: JOBBÁGYI Gábor [1]: i. m. 211. o.

⁹¹ Vö.: JOBBÁGYI Gábor [1]: i. m. 211. o.

⁹² Vö.: JOBBÁGYI Gábor [1]: i. m. 212. o.

⁹³ Vö.: JOBBÁGYI Gábor [1]: i. m. 212. o.

4.4.1. Tulajdonjog

I. Keletkezés: A tulajdonjog keletkezhet eredeti és származékos tulajdonszerzési módokon is. Az eredeti szerzősmód cselekvést kíván, ezért a méhmagzat esetében kizárt.

A származékos szerzősmódok közül az általam is elfogadott fenti érvelés alapján azok a tulajdonok szállhatnak át a magzatra, amelyek a magzat javára jönnek létre. Ezek közül biztosan elfogadható az ajándékozás és az olyan adásvétel, amelynél az adásvétel tárgyát képező dolog ellenértékének kifizetése nem a magzat vagyonából történik, hanem például a szülők pénzéből.

Kérdéses azonban, hogy elfogadható-e az olyan ügylet, amely a magzat javára keletkeztet tulajdonjogot, de a magzat vagyonának felhasználásával? Álláspontom szerint ez csak akkor fogadható el, ha az adott vagyonelem helyébe azonos vagy hasonló jellegű vagyonelem kerül (ingatlan helyébe ingatlan, pénz helyébe pénz), illetve akkor, ha az ügylet súlyos vagyoni veszteségek elkerülésére (pl.: csődeljárás) vagy a vagyon rendeltetésszerű használatából eredő vagyongyarapodásra (pl.: a magzati vagyonba tartozó cég működtetése) irányul. Ezt hívhatjuk a „szűkebb címzettképeség elvének.”

Részben megfelel.

II. Személyesség: Képviselési úton gyakorolható, sőt a jog gyakorlása át is engedhető.

Megfelel.

III. Joggyakorlás: Egyéni jog.

Megfelel.

IV. Kizártság: Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez.⁹⁴

Megfelel.

V. Értelmezhetőség: A képviselési vagy gondnoki úton gyakorolt tulajdonjog a magzati lét szemszögéből is jól értelmezhető. A magzat vagyoni érdekeiből pedig logikusan levezethető.

Megfelel.

Összegzés: A tulajdonjog megfelelt a feltételelességi teszten. Egyedül az eredeti szerzősmóddal szerzett tulajdonjogok esnek ki a magzat feltételes jogalanyiséga alatt tulajdonát képezhető jogok sorából.

⁹⁴ Alaptörvény XIII. cikk (1)

4.2. A kötelemből fakadó jogosultságok

- I. **Keletkezés:** Szerződéses vagy egyéb kötelelem keletkeztető úton jöhetnek létre kötelemből.

Szerződést magzat nem köthet, de szerződés alapján jogosított személy lehet, valamint élve születése más személyek szerződésében feltételként meghatározható.

Az egyéb kötelelem keletkezhetsz károkozásból, személyiségi, dologi vagy más jog megsértéséből, egyoldalú jognyilatkozatból, értékpapírból, jogalap nélküli gazdagodásból, megbízás nélküli ügyvitelből és utaló magatartásból.⁹⁵ Az utóbbi kettő kivételével ezek a kötelemből kétség kívül lehetnek a magzat jogainak forrásai. Az utaló magatartás útján kizárt, a megbízás nélküli ügyvitellel pedig csak nagyon speciális helyzetekben keletkeztethető kötelelem. Például, ha valaki a magzat „tulajdonában” lévő ingatlanon kitört tüzet eloltja, s ezzel a magzatot megóvjá jelentős vagyoni károktól. Ebben az esetben oltási költségei megtérítését megbízás nélküli ügyvitelre hivatkozva követelheti a magzattól vagy annak képviselőjétől.

Keletkezhetsz kötelelem jogszabályból, bírósági és hatósági határozatból is, de ezekkel most nem foglalkozom.

Részben megfelel.

- II. **Személyesség:** A kötelemből fakadó joggal függ.

Részben megfelel.

- III. **Joggyakorlás:** Elképzelhető speciális esetben kollektív jog, de elsősorban egyéni jogok szoktak a kötelemből fakadni.

Megfelel.

IV. **Kizártság:** A kötelelem jogalanyai között egyértelműen meghatározhatónak kell lennie a magzatnak, mint feltételesen létező jogalanyoknak.

Megfelel.

V. **Értelmezhetőség:** A kötelemben résztvevő jogalanyként csak nagyon elvontan értelmezhető a magzat, hiszen emberi létezését a jog nem ismeri el, s feltételes jogképessége csak élve születése esetén válik teljes jogképességgé. A kötelelem egyik oldalán álló jogalany tehát csak félig létezik és a születés pillanatában akár meg is szűnhet, ezért létezése nagyon bizonytalan. Mindazonáltal belátható, hogy a gazdasági jellegű ügyleteknél a – magzaton kívüli – résztvevőktől elvárható, hogy mérlegeljék, vállalják-e azt a kockázatot, hogy egy bizonytalan létformával kerülnek kötelemből viszonyba.

A „szűkebb címzett-képesség elve” alapján az is hangsúlyozandó, hogy a magzat számára csak jogosultság keletkezhetsz a kötelemből. Az új kötelezettségek keletkezése tehát nem értelmezhető. Egyedül az örökölt vagyonon fennálló követelések róhatnak a születendő gyermekre kötelezettségeket. Így például egy

⁹⁵ Ptk. 6:2. § (1)

súlyos adósságokkal terhelt cégtől nem lehet úgy megszabadulni, hogy egy méhmagzatnak ajándékozza az adós cég tulajdonosa.

Részben megfelel.

Összegzés: Az I. pontban elfogadott módon keletkezett kötelemlből fakadó, képviseleti úton is érvényesíthető jogosultságok elismerése a feltételelességi teszt alapján elfogadható a méhmagzat esetében is.

5. Konklúzió

A fentiekben elvégzett tesztek alapján némi képet kaphattunk arról, hogy a feltételes jogképesség fogalma mely jogokat tartalmazhatja az öröklési jogon kívül.

Érdekes volt látni, hogy az alkotmányos alapjogok, a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok körében is találhatunk olyanokat, amelyek a magzati lét alatt is értelmezhetőek, védhetőek és védendőek a társadalom és a magzat érdekei alapján.

A feltételelességi teszt alapján a magzat jogai közé sorolhatóak:

1. az emberi méltósághoz való jog egyes részjogosultságai, például a becsülethez való jog és a jó hírnévhez való jog,
2. a testi egészséghez való jog,
3. a származékos szerzésmóddal szerzett tulajdonjog, illetve
4. számos olyan vagyoni jogosultság, amely a „szűkebb címettképesség elve” alapján keletkezett kötelemlből fakad és képviseleti úton is gyakorolható.

Nem értelmezhetőek azonban a magzat jogaiként:

1. a szabadságjogok,
2. az élethez való jog,
3. az önrendelkezéshez való jog,
4. a lelki egészséghez való jog,
5. az eredeti szerzésmóddal szerzett tulajdonjog, illetve
6. azok a vagyoni jogosultságok, amelyek utaló magatartással keletkezett kötelemlből fakadnak, vagy kizárólag személyesen gyakorolhatóak.

Ezen kívül megemlítenő még, hogy Jobbágyi Gábor könyvében kizárja a névjog, a választójog, a fegyverviselési jog és a spontán elvetélt magzat számára a kegyeleti jog elismerését is.⁹⁶ A feltételelességi teszt alapján elmondható, hogy ezek sem tartozhatnak a feltételes jogképesség tartalmi elemei közé.

⁹⁶ Ld.: Jobbágyi Gábor [1]: i. m. 212. o.

1. Betegtörzsszám:.....			
2. Esemény dátuma:.....év.....hó.....nap			
3. Szülés:	☐ 1 újszülött	☐ kettes iker	☐ hármas iker ☐ több gyerek
4a. Császármetszés:	☐ igen	☐ nem	
4b. - ismételt császármetszés:	☐ igen	☐ nem	
4c. - posztoperatív infekció:	☐ igen	☐ nem	
5. Vacuumextractio:	☐ igen	☐ nem	
6. Fogóműtét:	☐ igen	☐ nem	
7. Eklampszia:	☐ igen	☐ nem	
8. Méhrepedés:	☐ igen	☐ nem	
9. Vetélés (spontán):	☐ igen	☐ nem	
10. Terhességmegszakítás:	☐ igen	☐ nem	
11. Méhenkívüli terhesség:	☐ igen	☐ nem	
12. Mola terhesség:	☐ igen	☐ nem	
13a. Újszülött:	☐ igen	☐ nem	
13b. - ebből:	☐ koraszülött	☐ kissúlyú	☐ egyik sem
14. Élveszületett:	☐ igen	☐ nem	
15a. Élveszületettből meghalt:	☐ igen	☐ nem	
15b. - ebből:	☐ koraszülött	☐ kissúlyú	☐ egyik sem
16a. Születés előtt elhalt:	☐ igen	☐ nem	
16b. - ebből:	☐ koraszülött	☐ kissúlyú	☐ egyik sem
17a. Születés alatt elhalt:	☐ igen	☐ nem	
17b. - ebből:	☐ koraszülött	☐ kissúlyú	☐ egyik sem
18. PIC-be áthelyeztet:	☐ igen	☐ nem	
19. Fejlődési rendellenességgel született:	☐ igen	☐ nem	
20. Anyai haláleset:	☐ igen	☐ nem	
21. Kórházon kívüli szülés:	☐ igen	☐ nem	

⁹⁷ Ld.: <http://www.eum.hu/egeszsegpolitika/minosegfejlesztes/szuleszet-nogyogyaszat> - 2012.11.27-i állapot

Felhasznált irodalom

- Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója. Magyar Közlöny 15. sz. II. kötet Budapest, 2002. január 31.
- Complex Jogtár: Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez. Complex Kiadó Kft., 2012.12.10-i állapot
- JOBBÁGYI Gábor: *A méhmagzat életjoga*. Szent István Társulat - Az apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1997.
- JOBBÁGYI Gábor: *Orvosi jog – Hippokratésztől a klónozásig*. Szent István Társulat, Az apostoli szentszék könyvkiadója, Budapest, 2011.
- SÁNDOR Judit: *Gyógyítás és ítékezés – orvosi műhiba-perek Magyarországon*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest, 1997.
- SÁRI János – SOMODY Bernadette: *Alapjogok – Alkotmánytan II*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- ZOLTÁN Imre: *Szülészet*. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Jogszabálygyűjtemény

- Magyarország Alaptörvénye
1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről (röv.: Eütv.)
1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (röv.: Ptk.)
- T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről (röv.: Ptk.)
1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről (röv.: Mvtv.)
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról (röv.: Csjt.)
- Az Alkotmánybíróság 8/1990. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 23/1990. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 64/1991. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 4/1993. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 48/1998. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 1/1999. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 36/2000. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 31/2001. számú határozata
- Az Alkotmánybíróság 22/2003. számú határozata
- 149/1997. kormányrendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról
- 35/2005. (VIII. 26.) EÜM rendelet az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról és a helyes klinikai gyakorlat alkalmazásáról (röv.: „35/2005. EÜM. rendelet)
- 33/1992. évi NM rendelet
- 25/1998. évi NM rendelet
- 30/1998. NM rendelet